

VZORY A IDEÁLY ADOLESCENTOV

Miriam Čierna – Ľuboslava Sejčová

Abstrakt: Autorky v príspevku analyzujú otázky pôsobenia vzorov na deti a mládež. Otázka identity a toho „kto som“ je u adolescentov veľmi častá. Dospievajúci chcú niekam patriť, na niekoho sa podobať, ale zároveň chcú cítiť, že majú vlastnú hodnotu a sú niekým výnimočným. V tomto procese zohráva významnú úlohu výber vzorov a ideálov zo strany mladých ľudí. Vzory môžeme definovať ako modely postojov a správania viazané na konkrétnu osobu. Ideálom je predstava samého seba, druhej osoby, vzťahov alebo pomerov, vyjadrujúca dokonalosť, zbavená od chýb, nedostatkov. Dospievajúci sa často zaoberajú vytyčovaním si ideálov seba samých – akými by sa mali, chceli stať v budúcnosti.

Autorky realizovali výskum v ktorom chceli zistiť, aké vzory si mladí ľudia vyberajú v dnešnej dobe a či prevládajú vzory z masmédií alebo sú nimi stále rodičovské vzory, ako to bolo v minulosti. Celkovo možno povedať, že dospievajúci si za svoj vzor vyberajú stále rodičov, ako to bolo aj v minulosti, ale aj osobnosti z médií a ukázal sa aj vysoký výber kladného vzoru z kníh a literatúry.

Kľúčové slová: adolescenti, vzory, postoje, hodnoty

VZORY A IDEÁLY MLADÝCH ĽUDÍ

V priebehu dospievania pôsobí na človeka mnoho faktorov, ktoré ovplyvňujú jeho osobnosť. V procese formovania osobnosti mladého človeka zohráva významnú úlohu osobný príklad v podobe vzoru a ideálu, aj keď nie každý si ho uvedomuje.

Vzory a ideály sú dôležitou súčasťou motivačného systému človeka, ovplyvňujú jeho správanie, hlavne smerosť a cieľovosť správania. Otázka identity a toho „kto som“ je u adolescentov veľmi častá. Dospievajúci chcú niekam patriť, na niekoho sa podobať, ale zároveň chcú cítiť, že majú vlastnú hodnotu a sú niekým výnimočným.

Podľa Bocheneka, et al, (2016) môžeme vzor jednoducho opísať ako osobu považovanú za štandard dokonalosti, ktorá sa má napodobňovať. Mat' vzor, s ktorým by sa mohli jednotlivci stotožniť, patrí medzi dôležité potreby detí aj dospievajúcich. Najskôr dieťa hľadá svoj vzor v otcovi, matke, vo svojich naj-

bližších. Neskôr, hlavne v staršom školskom veku, v dospievaní, keď sa jedinec voči najbližším osobám svojho okolia vymedzuje (i s určitým prvkom kritickosti, nezriedka značne vystupňovanej), bývajú vzory hľadané inde (Helus, 2009).

Pôsobenie vzorov sa s kolegami v roku 2002 rozhodla overiť A. K. Yanceyová z oddelenia pre zdravotníctvo v Los Angeles. Štúdie sa zúčastnilo 749 mladých ľudí vo veku 12-17 rokov. Odpovedali na otázky, ako ich vzor ovplyvňuje ich život. Viac ako polovica respondentov (56%) sa priznala, že niekoho „obdivuje“. Sedem percent detí za svoj vzor označilo lekárov, právnikov, učiteľov a duchovných. Až 34 percent mladých ľudí sa identifikovalo so športovcami, spevákmi a hercami. Adolescenti, ktorí mali nejaký vzor, dosahovali v škole lepšie výsledky a mali celkovo vyššie sebavedomie ako ich rovesníci bez „ideálu“. Dokonca chlapci, ktorí žili iba s matkou, podliehali menej často návykovým látkam, ak mali vo svojom živote nejaký vzor. Výskum potvrdil, že najlepšie výsledky dosahujú tí mladí ľudia, ktorí sa so svojím vzorom poznajú osobne (<https://www.sme.sk/c/219193/pozitivne-vzory-su-pre-mladez-dolezite.html>).

Výnimočnosť druhých však nutne nevedie k ich nasledovaniu. Relevantné vzory sú inšpirujúce do tej miery, pokiaľ dospievajúci cíti vlastný potenciál, že jeho ideál je dosiahnuteľný. V opačnom prípade ho môže skôr demotivovať a priviesť ho až k depresiám (Tyrlík, a i., 2010). Taktiež, roly osobností, ktoré adolescent skúša, mu nie sú často blízke a môže ich relatívne rýchlo zanechať, najmä ak nevedú k užitočným spojeniam s rovesníkmi (Bostic, et al, 2006).

Ideál býva obrazne charakterizovaný ako „hviezda stálice“, ktorá síce nie je dosiahnuteľná, ale orientuje, dáva úsiliu jasný smer, od ktorého by ho nemala odkloniť žiadna prekážka. S ideálmi mladých ľudí môže súvisieť aj celý rad problémov. Pomerne časté je takzvané vytriezvenie z ideálu, kedy si mladý človek náhle s bolestivým rozčarovaním uvedomuje, že ideál nie je dosiahnuteľný (Helus, 2009).

Cheung a Yue (2004) in Stašová (2015), upozorňujú na skutočnosť, že zbožňovanie idolov môže byť pre sebarozvoj adolescentov determinujúce a často sa to tiež stretáva s kritickým postojom pedagógov, ktorí varujú pred ich negatívnym vplyvom na študijné a prípadne akademické úspechy mladých ľudí.

TYPY VZOROV

Vzory môžeme členiť na základe viacerých kritérií. Z gnozeologického hľadiska J. Grác (1990 in Sejčová, 2002) rozoznáva vzory:

1. *Špecifikované* - najkonkrétnejšie vzory, ktoré vznikajú prevažne na základe zmyslového poznania. Môžu byť vnemové - na základe vnímania nejakého človeka, alebo predstavové - na základe predstavivosti a spomínania. Blíz-

-
- ke - rodičia, príbuzní, učitelia, kolegovia, vrstovníci, a pod., alebo vzdialené – umelci, významní vedci, politici a hviezdy hudobného, filmového, divadelného, alebo športového sveta. Krátkodobé - na riešenie aktuálnych problémov, a dlhodobé – vzory, ktoré si človek uchováva vo svojom podvedomí dlhší čas a vybavuje si ich podľa potreby;
2. *Typizované* - sú nimi ľubovoľné osoby ako vzory riešenia charakteristických problémov v typických situáciách. Percipient si môže vytvoriť typizovaný mnohovzor, prípadne syntetický vzor, v ktorom dôjde k myšlienkovému zjednoteniu a pospájaniu viacerých vzorov do jedného názorného obrazu. Tento „mnohovzor“ danej osobe ukazuje, ako by si mal, alebo nemal počínať, pri riešení nejakej úlohy;
 3. *Abstraktné* - vytvorené myšlienkovou činnosťou, pričom vzor nadobúda s reálnym predstaviteľom vlastnosti alebo správanie, ktoré ani nemá, resp. o ich existencii prijímateľ uvažuje, napr. vzory historických osôb.

Z hľadiska blízkosti vzťahov k imitátorovi, si môže mládež vyberať *sebvzory a vzory milenecké, priateľské, rodičovské, príbuzenské, edukačné, susedské, vzdialenejšie a masmediálne*. V prieskume Holinovej (1982) sa v tejto kategórii vzor príbuzných a rodičov umiestnil na druhom mieste. Najčastejšie podmieniňuje svojim príkladom správanie dievčat matka a správanie chlapcov otec. Vo výskume Minárikovej a Rybárovej (1985) sa až 30,15% výpovedí dievčat týka vzoru matky a iba 8,1% vzoru otca. Chlapci iba 7,55% výpovedí vzťahujú na matku a až 33,7% na otca. Aj Nováková (1975) konštatuje, že stredoškolačky preferujú vo svojej voľbe predovšetkým matku (Grác, 1990; in Sejčová, 2002, s. 152 - 153).

Medzi vzdialenejšie vzory môžeme zahrnúť vzory, pri ktorých môže, ale nemusí, vzniknúť osobný kontakt medzi vzorom a imitátorom. Osobitné miesto medzi nimi predstavujú vzory sprostredkované masmédiami. Medzi masmediálne vzory môžeme zahrnúť *literárne, filmové a dramatické vzory a skutočných predstaviteľov masmédií* (in Sejčová, 2002).

J. Grác (1990) uvádza výsledky prieskumu na tému literárnych vzorov u stredoškolákov a vysokoškolákov (129 respondentov). Zistil, že respondentov ovplyvňujú na prvom mieste vzory z reálneho života (59,1%). Na druhom mieste literárne, filmom či televíziou sprostredkované vzory (21,5%). Na treťom mieste sa umiestnili vzory utvorené vo vlastnej fantázii respondentov (19,4%).

Do akej miery sa práve filmoví hrdinovia podieľajú na napodobňovaní, nie je ešte celkom preskúmané, ale dá sa predpokladať, že tento vplyv je vysoký. Vo výskume z roku 2009, organizovaným českou Univerzitou Hradec Králové uviedlo až 47% žiakov strednej školy, že za svoj vzor považujú niekoho z médií. Charakteristiky, ktoré oceňujú najviac u vzorov z filmov a televízie sú tie, čo postava dokáže, ako sa správa a aké má schopnosti (Stašová, 2015).

Masmédiá aj internet sprostredkujú rôzne modely tvorcov umenia alebo iných slávnych ľudí, ako sú napríklad herci, moderátori, hudobníci, umelci, športovci, politici, redaktori a pod. Mladí ľudia berú často tieto osobnosti za svoje idoly a berú veľmi vážne a osobne akékoľvek problémy spojené s ich existenciou. Český výskum Dovalila a Rychteckého z roku 2002 ukázal, že športovcov si za svoj vzor volilo až 45% českej mládeže. Jedným z najnovších je výskum realizovaný v roku 2009 Pedagogickou fakultou Univerzity Hradec Králové, ktorého výsledky ukazujú, že športovec je vzorom už len pre 10,8% adolescentov. Svoju voľbu zdôvodňovali obdivom k úspechu, schopnosti vypracovať sa, uznaniu od ostatných a možnosti cestovať po celom svete (Stašová, Slaninová, Junová, 2015 in Ševcová, 2017, s. 26).

V súčasnosti sú to najmä youtuberi, vlogeri, influenceri a pod., ktorých každodenne sledujú tisíce divákov a najmä mladých ľudí. Ovplyvňujú ich v životnom štýle, v obliekaní, motivujú ich ku kupovaniu rôznych výrobkov, výživových doplnkov, rôzneho tovaru, kozmetiky a celkovo sa stávajú modelmi správania, ktoré mladí často imitujú. Influenceri zdieľajú svoj osobný život na sociálnych sieťach a práve to je pre mladých ľudí atraktívne, vďaka čomu sa cítia byť k svojim idolom bližšie. A preto ich nasledujú. Samozrejme ale treba byť opatrnými a rozlišovať medzi tým, kedy je správanie celebrit úprimné a kedy falošné a chcú si iba svojimi skutkami zaistiť vyššiu popularitu.

VÝCHOVNÝ PROCES A PÔSOBENIE VZOROV

Deti a dospelávajúci sa často krát stotožňujú so svojimi rodičmi, učiteľmi, trénermi a inými osobami, ktoré ich zaujali. Stotožnenie má nesmierny význam pre duševný rozvoj a vďaka tomuto stotožneniu sa v nich upevňuje kladný vzťah k učeniu, škole, športu, rodičovstvu a iným veciam. Stotožnenie napomáha dospievajúcim „vojsť“ do ich životných rolí lepšie ako akýmkoľvek presvedčovaním a nabádaním. John Wooden povedal, „*Byť vzorom je najsilnejšia forma výchovy.*“

Z českého výskumu realizovaného na Pedagogickej fakulte Univerzity Hradec Králové v roku 2009, ktorého respondentmi bolo 765 detí a mládeže vo veku 6–17 rokov vyplynulo, že najväčšia skupina detí a dospievajúcich (39,6%) by sa rada podobala niekomu z rodiny, pričom prevažovali matky (15,5%) nad otcami (12,9%) a inými členmi rodiny (8,8%). Druhou najčastejšou odpoveďou (12,1%) bol známy spevák a tretí potom významný športovec, ktorého si za svoj vzor zvolilo 10,8% respondentov, medzi ktorými významne prevažovali chlapci nad dievčatami. Časť opytovaných (hlavne stredoškolákov) uviedla, že žiadny vzor nemajú a ani nechcú mať, pretože chcú byť originálom (Stašová, Slaninová, Junová, 2015, in Ševcová, 2017, s. 20 -21).

Na otázku, čo najviac na svojom vzore deti a dospelávajúci obdivujú, v spomínanom výskume odpovedala najpočetnejšia skupina (30,4%), že to boli *povahové vlastnosti*, ktoré boli aj najviac oceňované u vzorov z rodinného prostredia, potom nasledovali *schopnosti a zručnosti* (22,7%) oceňované najmä u športových vzorov. Nasledoval *vzhľad*, ktorý si u svojho vzoru cenilo 21,2% opýtaných (Stašová, Slaninová, Junová, 2015).

Ukázalo sa, že deti pri svojich športových vzoroch najviac oceňujú ich schopnosti a zručnosti (63,6% respondentov), potom povahové vlastnosti (13,0%) a aktivity, ktoré športovec robí (9,1%). 3,9% respondentov si potom najviac cení ich vzhľad a 3,9 % oceňuje úspech a výsledky svojho vzoru (Stašová, Slaninová, Junová, 2015).

V Čechách v roku 2011 *Národný inštitút detí a mládeže* realizoval výskum „Hodnotové orientácie detí od 6 do 15 rokov“, kde zistili, že 51% detí má svoj vzor a 35% vzor nemá (14% na otázku neodpovedalo). U viac ako 15% respondentov bol vzorom *niekto blízky*. Najčastejšie mama, ktorá je vzorom skôr pre dievčatá, potom otec, ku ktorému inklinujú viac chlapci. Osoby z rodinného prostredia si za svoje vzory vyberajú najmä mladšie deti. 13% detí (prevažne zo staršej vekovej kategórie) za svoj vzor považuje niektorého zo športovcov. 8% detí považuje niekoho z *hudobníkov a spevákov* za svoj vzor a pre 3,3% detí je vzorom nejaká *fiktívna alebo rozprávková postava* (to skôr platí pre mladšie deti). Mladšie deti majú nejaký svoj konkrétny vzor a idol častejšie, než staršie deti (Závěrečná zpráva hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let, 2011 in Ševcová, 2017, s. 21).

Výskum tiež ukázal, že deti majú tendenciu voliť si vzor a idol rovnakého pohlavia. 86% dievčat má za svoj vzor ženu a 90% chlapcov má za svoj vzor muža. Dôvodom, prečo si deti vybrali určitý vzor, je podľa väčšiny z nich (74%) to, čo v živote dosiahol a to, čo dokáže. 40% detí a dospelávajúcich si vyberá svoj vzor na základe *vzhľadu* (Ševcová, 2017).

Stašová, Slaninová a Junová (2015) hodnotia výchovné pôsobenie vzorov ako nie tak beznádejné, ako by sa mohlo zdať. Deti sa stále identifikujú v značnej miere s ľuďmi zo svojho bezprostredného sociálneho okolia, a to predovšetkým so svojimi rodičmi (in Ševcová, 2017).

VÝSKUM VZOROV A IDEÁLOV

V našej práci sme chceli zistiť, aké vzory si mladí ľudia vyberajú v dnešnej dobe a či prevládajú vzory z masmédií alebo sú nimi stále rodičovské vzory, ako to bolo v minulosti. Formulovali sme tieto hypotézy:

H1: Predpokladáme, že si dospelávajúci vyberajú svoje vzory skôr z rodinných kruhov ako z masmédií.

H2: Predpokladáme, že dospievajúci sa častejšie odpodobňujú od svojich spolužiakov, kamarátov a rodičov, ako od iných príbuzných a masmediálnych osobností.

H3: Predpokladáme, že dospievajúcim sa viac páčia a imitujú vzorce morálnych a charakterových vlastností u svojich vzorov, ako charakteristiky týkajúce sa zovňajška.

H4: Predpokladáme vplyv úplnosti rodiny na výber vzorov. *Predpokladáme, že adolescenti z úplných rodín, si budú častejšie vyberať za svoj vzor matku a otca, než adolescenti z neúplných rodín.*

H5: Predpokladáme vplyv pohlavia na výber vzorov. *Predpokladáme, že chlapci častejšie napodobňujú vzor otca, než dievčatá. Predpokladáme, že dievčatám sa na svojich vzoroch viac páčia charakteristiky ich zovňajška ako chlapcom a že dievčatá viac vnímajú ohrozenie negatívnymi vzormi z prostredia filmov, televízie, internetu a počítačových hier, než chlapci.*

H6: Predpokladáme vplyv veku na výber vzorov. *Predpokladáme, že mladší vo veku 13-15 rokov častejšie imitujú mediálne celebrity, než starší (18-19 rokov) a že starší viac vnímajú aj ohrozenie negatívnymi vzormi z prostredia filmov, televízie, internetu a počítačových hier.*

Na realizáciu výskumu sme si zvolili dotazník, ktorý sme vytvorili v elektronickej podobe pomocou Google Formulárov. Dotazník bol určený dospievajúcim vo veku od 13 do 19 rokov a bol rozposlaný cez sociálne médiá ako Facebook a Instagram. Výskumnú vzorku tvorilo 136 respondentov vo veku 13 do 19 rokov. Väčšie zastúpenie mali vo vzorke ženy a to až 83,1% čo predstavovalo 114 adolescentiek. Zistili sme tieto skutočnosti:

1. Úplnosť rodiny. 68,4% respondentov pochádzalo z úplných rodín, kde sú ich rodičia zosobášení. Z rodín, kde sa rodičia dospievajúcich rozviedli a žijú iba s jedným rodičom, poprípade ich partnerom, pochádzalo 20,6% respondentov, 2,2% nám uviedli, že nežijú s rodičmi a stará sa o nich babka, teta, opatrovník alebo pod. Túto otázku sme do dotazníka zaradili, aby sme zistili, či si adolescenti z neúplných rodín, ktorých rodičia sú rozvedení, budú vyberať za svoje vzory rovnako matku a otca ako adolescenti z úplných rodín. Z výskumu vyplynulo, že úplnosť rodiny v tomto prípade pravdepodobne zohráva úlohu, keďže až 49% adolescentov z úplných rodín si vyberá za svoj vzor rodičov. Pričom z neúplných rodín si rodičov za svoj vzor vyberá iba 32,1% adolescentov.

2. Životné ciele. Zisťovali sme, čo by chceli adolescenti robiť, akí by chceli byť a čo je pre nich v živote dôležité. Najčastejšie uviedli, že by chceli byť učiteľom/pedagógom (20,9%), založiť si rodinu (10,5%), pomáhať ľuďom (9,7%), byť šťastný, robiť to, čo ma baví (9%), pracovať s grafikou, dizajnom a architektúrou (9,7%), byť psychológom (7,5%), lekárom/zdravotníkom alebo prácu v umeleckej sfére (7,5 %) či IT oblasti, ekonomike či v banke (6,7%). Menej

početné odpovede a to 4 (3%) dali respondenti profesiám ako fotograf, policajt, právnik, vlastnému podnikaniu či oblasti biológie a chémie a i.

3. Ovplyvnenie v oblasti vytvárania životných cieľov. Chceli sme vedieť, či životné ciele, ktoré si respondenti vybrali a ich túžby, boli ovplyvnené aj niekým v ich živote. V najväčšej miere si ich vybrali adolescenti sami (76,5%) a ich rozhodnutia neboli nikým ovplyvnené. Mnohí však boli ovplyvnení priateľmi (16,9%), rodičmi (12,5%), známymi osobnosťami z médií (12,5%), učiteľmi (9,6 %) a ovplyvnili ich aj iní príbuzní (7,4%).

4. Dôležitosť vzorov v živote pri rozhodovaní. Chceli sme zistiť názor adolescentov na to, či je dôležité mať v živote nejaký vzor, alebo sa má človek riadiť hlavne vlastnými rozhodnutiami. Až polovica (50,4%) respondentov si myslí, že je to dôležité mať nejaký vzor, 25,9%, že človek by sa mal riadiť hlavne vlastnými rozhodnutiami, 8,9 % nevedelo odpovedať a 14,8% respondentov označilo možnosť iné, kde uvádzali napr.: *Nie je dôležité mať vzor, pokiaľ si človek už vybral cestu, ktorou chce ísť.; Na vlastných rozhodnutiach a aj chybách sa človek najviac naučí, no aj vzory majú svoje opodstatnenie.*“

5. Výber kladných vzorov. Respondenti si mali spomenúť, či vo svojom živote nepoznali nejakú osobu, ktorá ich svojím osobným príkladom (kladným) natoľko zaujala, že sa pokúsili zmeniť a vnímajú ju ako svoj vzor. Prvá hypotéza, v ktorej sme predpokladali, že si dospelávajúci vyberajú svoje vzory skôr z rodinných kruhov ako z masmédií, sa nám potvrdila, keďže si adolescenti vyberali celkovo na prvom mieste mamu a na treťom mieste otca. Celkovo je na prvom mieste vo výbere vzorov mama (39 %), potom priateľ/ka rovnakého pohlavia (36,8%), otec (30,1%), učiteľ/ka (25 %), priateľ/ka opačného pohlavia (23,5%), kladná postava z knihy (23,5%), kladná postava z filmu (19,9%), spolužiačka (19,9%), spevák/speváčka (17,6%), stará mama (17,6%), ideál spájajúci vlastnosti viacerých vzorov (17,6%), influencer/ka (16,2%), milovaná osoba (16,9%), bloger/ka (11,8%), youtuber/ka (11,8%), športovec/športovkyňa (11,8%), starý otec (11,8%), spolužiak (10,3%), sesternica (9,6%), herec/herečka (8,8%), spisovateľ/ka a politik/politička (8,1%), iný príbuzný (7,4%), sestra (7,4 %), brat (6,6 %), teta (6,6 %), slávna osobnosť z médií (6,6%), ujo (5,1%), bratranec (4,4 %), tanečník/tanečnica, záporná a kladná postava z knihy (zhodne 3,7%), sused/susedka (1,5%).

Pri analýze interpopuláčných rozdielov sme zistili, že vzor otca je u chlapcov významnejší (CH: 100%, D: 59,6%). Všimli sme si tiež, že výber vzorov a imitácia osobností z médií (youtuber, influencer, bloger, spevák, herec) sa líšila vekom. Kým dospelávajúci v mladšom veku (13-15 rokov) si v značnej miere vyberali mediálne celebrity (až 56%), tak tento druh vzdialených vzorov si vyberalo iba 34,2% starších (18-19 ročných) dospelávajúcich. Túto skutočnosť si vysvetľujeme tým, že mladší ľudia sú viac ovplyvniteľní médiami ako starší a často majú v celebritách svoje platonické lásky, kým staršia mládež si skôr nachádza svoje vzory, a ľudí, o ktorých sa môžu oprieť, v bližšom okolí.

6. Obdivované charakteristiky u vzorov. Zistili sme, že adolescenti u svojich vzorov najviac obdivujú charakterové vlastnosti, označilo ich až 89,9% respondentov, najviac spomínanými vlastnosťami boli: *láskavosť, dobrota, vytrvalosť, pomoc druhým, múdrosť, kladné správanie, celkové vystupovanie, odhodlanie, inšpiratívnosť, hodnoty, názory a to, že si za nimi stoja*. 2 respondentky zhrnuli to, čo sa im páči na ich vzoroch:

„Viedli ma. Naučili ma ďakovať samej sebe, vedieť sa oceniť, mať sa rada takú, aká som. Robiť to, čo ma baví a nepozerať sa na názory ostatných, pokiaľ to čo robím, robím z lásky. Naučili ma všímať si maličkosti, ktoré robia náš deň krásnym. Ukázali mi, čo je sloboda a že tráviť čas sám so sebou je vzácnejšie, ako sa môže zdať. Naučili ma, že moje sny môžu byť skutočné a že snívať sa oplatí. Páči sa mi ich pohľad na svet a to, že vedia nájsť rovnováhu v živote. Vo veľkej miere ma inšpirovali tým, aké sú.“

„Obdivujem na každom človeku jeho jedinečnosť a kladné vlastnosti, ktoré každý má. Preto si myslím, že každý si môžeme byť vzorom v niečom inom. Najviac ma vždy zaujme láska druhých ľudí, tá ktorú vkladajú do svojej práce a tým pomáhajú iným. Tiež ochota, láskavosť, úprimnosť a radostné srdce sú veľmi inšpiratívne. Obdivujem veľmi spisovateľov, hlavne tých, ktorí píšú s nádychom filozofie alebo autobiografické denníky. Odzrkadľujú reálnych ľudí, ich chyby, boje, pády, ale súčasne to, ako vstávajú a idú napriek tomu ďalej.“

Ďalej adolescenti obdivovali činnosť, ktorú ich vzory vykonávajú (24,4%), zručnosti a schopnosti, ktoré majú (19,3%) a to, čo v živote dosiahli (13,4%) a zovňajšok (5,9%). Nepotvrdilo sa, že by si mladí ľudia vybrali svoje vzory len na základe zovňajška a povrchného vnímania. Dôraz kladú na charakterové vlastnosti osobnosti. Predpokladali sme tiež, že dievčatám sa na svojich vzoroch viac páčia charakteristiky ich zovňajška ako chlapcom, čo sa nepotvrdilo. (Zovňajšok celkovo obdivovalo 5,9% respondentiek a ani jeden respondent, čo je nevýznamný rozdiel).

7. Zmena vzorov u adolescentov počas dospievania. Chceli sme zistiť, či sa výber vzorov u adolescentov mení a vyvíja. Až 74,8% adolescentov uviedlo, že výber vzorov sa im počas dospievania mení, 12,6% respondentov má ten istý vzor ako keď boli mladší a 5,9% respondentov vzor v minulosti nemalo. 6,7% respondentov na túto otázku nevedelo odpovedať.

8. Záporné vzory. Chceli sme zistiť, koho adolescenti nepovažujú za vzor vo svojom živote a kto ich svojím správaním skôr odradzuje ako motivuje a inšpirokuje. Odpodobňujú sa viac od svojich rodičov a kamarátov ako masmediálnych osobností, ale najviac sa nechcú podobať svojim spolužiakom a spolužiačkam. Najviac respondentov si vybralo ako negatívny vzor spolužiačku (26,6%), spolužiaka (25%), potom otca (23,4%), mamu (19,4%), politika (18,5%) a youtubera (18,5%), priateľa/ku rovnakého pohlavia (16,9%), opačného pohlavia (12,9%), influencer/ku (12,9%) učiteľa/učiteľku (10,5%), brata (8,1%), sestru (8,9%), sta-

rého otca (8,9%), starú mamu (8,9%), iného príbuzného (8,9%), suseda/susedku (8,1%), herca/herečku (7,3 %), zápornú postavu z knihy (7,3%), slávnú osobnosť z médií (7,3%), tiež uja (6,5%), tetu (5,6%), bratranca (5,6 %) a i. Pri analýze interpohlavných rozdielov sme zistili, že chlapci sa častejšie aj odpodobňujú od vzoru otca (ako svojho negatívneho vzoru) ako dievčatá.

9. Charakteristiky vzorov, od ktorých sa chcú odpodobniť. Na otázku, čo sa dospievajúcim nepáči na ich negatívnych vzoroch, 25% respondentov neodpovedalo, 93,1% uviedlo, že sa im najviac nepáčia ich odradzujúce charakterové vlastnosti či správanie ako: pýcha, egocentrizmus, zlé správanie, ich názory a neochota prijať názory druhých, falošnosť - rozdiel medzi slovami a činmi, alkoholizmus, arogancia, povýšenectvo, vulgárnosť, ohováranie, sebeckosť, klanenie, namyslenosť, povrchnosť a lenivosť.

Pre zaujímavosť prikladáme aj odpovede 2 respondentov, ženy a muža, ktorí opísali, čo sa im na ľuďoch, ktorí ich odradili svojím správaním, najviac nepáčilo: „*Sebeckosť, povrchnosť, márnivosť, neláska, závisť. Vlastnosti, s ktorými mám ja sama problém. Ale keď človek len buduje tieto vlastnosti v sebe a neplánuje ich zmeniť a druhý človek vidí na vlastné oči následky v životoch týchto ľudí, tak ho to namotivuje zmeniť to. Lebo vidí zničené životy iných práve týmto.*“

„*Spolužiaci a učitelia boli opak vlastností, ktoré by som dal dobrému človeku (neboli dosť citliví, otvorení a boli príliš sebastrední). YouTuberi a influenceri tiež neboli dobrí, kvôli hlúpych kontroverziám a tiež vlastnostiam, ktoré som tu popísal. Politici a záporné postavy mi ukázali ideológiu, s ktorou nechcem mať nič spoločné a dávam si na to kvôli tomu pozor. A otec bol veľmi vzdialený a chyba mi jeho vzor, takže sa snažím aspoň trochu plniť otcovskú úlohu pri mladších súrodencoch a určite tam chcem byť pre svoje deti, keď ich budem mať.*“

10. Výskyt negatívnych vzorov a modelov správania. Chceli sme zistiť, z akého prostredia ich najviac ohrozujú podľa ich názoru negatívne vzory. Podľa adolescentov ich najviac ohrozujú negatívne vzory zo širšieho okolia (spolužiaci, susedia, nevhodní kamaráti, zlé partie) (81,6%), potom z rodinného prostredia (otec, mama, alkohol, bitky, ...). (65,4%), z internetu a počítačových hier (61,8%), z filmov a televízie (39,7%) a z televíznych správ, ktoré hovoria o reálnom násilí vo svete (19,1%). Len 5,9 % uviedlo, že ich neohrozujú negatívne vzory.

Tiež sme očakávali, že dievčatá viac vnímajú ohrozenie negatívnymi vzormi z prostredia filmov, televízie, internetu a počítačových hier, než chlapci, čo sa aj potvrdilo. Vníma ho tak až ¾ respondentiek (73,7% dievčat a 63,6% chlapcov).

11. Vhodný vek hrania násilných počítačových hier. Chceli sme vedieť, či adolescenti v ich živote vnímajú možné pôsobenie násilných negatívnych vzorov aj z virtuálneho prostredia, preto sme sa ich opýtali, v *ktorom roku veku je podľa nich vhodné, aby deti hrali na tablete a počítači počítačové hry typu strieľačky a pod.* Najviac respondentov označilo, že je to vhodné od 15 rokov (19,8%), d'a-

lej nasleduje odpoveď, že nikdy by nemali hrať takého hry (16,8%), od 13 rokov (14,5 %), je to individuálne (12,2%), od 10 rokov (11,5%), od 14 rokov (8,4%).

12. Prevládajúci charakter mediálnych vzorov. Chceli sme vedieť názor dospievajúcich, či podľa nich médiá sprostredkujú svojim divákom skôr negatívne vzory správania, alebo pozitívne, ktoré sú hodné nasledovania. Zistili sme, že polovica (52,2%) dospievajúcich si myslí, že médiá sprostredkujú pozitívne aj negatívne vzory správania narovna. 40,4% adolescentov si myslí, že médiá sprostredkujú skôr negatívne vzory a iba 7,4% respondentov si myslí, že je to naopak a médiá ukazujú skôr pozitívne vzory. Adolescenti si uvedomujú, že médiá poskytujú aj pozitívne aj negatívne vzory, je teda zrejme len na divákovi, ktoré podnety a vzorce správania si z toho vyberie.

V našom výskume sme zistovali, aké vzory si adolescenti vyberajú a naopak, koho považujú za svoj negatívny vzor. Formulovali sme tieto hypotézy:

H1: Hypotéza, v ktorej sme predpokladali, že si dospievajúci vyberajú svoje vzory skôr z rodinných kruhov ako s masmédií, sa nám potvrdila, keďže si adolescenti vybrali celkovo na prvom mieste mamu a na treťom mieste otca.

H2: Hypotéza, v ktorej sme predpokladali, že dospievajúci sa častejšie odpodobňujú od svojich spolužiakov, kamarátov a svojich rodičov, ako od iných príbuzných a masmediálnych osobností, sa nám potvrdila. Pričom najviac sa nechcú podobať svojim spolužiakom a spolužiačkam.

Odpodobňujú sa viac od svojich rodičov a kamarátov ako masmediálnych osobností, ale

H3: Hypotéza, v ktorej sme predpokladali, že dospievajúcim sa viac páčia a imitujú vzorce morálnych a charakterových vlastností u svojich vzorov, ako charakteristiky týkajúce sa zovňajška, sa nám jednoznačne potvrdila. Skoro všetci respondenti uviedli, že sa im najviac páči charakter a správanie ich vzoru (89,9%), kým ostatné charakteristiky uviedla iba 1/6 opýtaných, z toho zovňajšok uviedlo len 5,9% respondentov. Svoje vzory si mladí nevyberajú na základe zovňajška a povrchného vnímania.

H4. Predpokladali sme vplyv úplnosti rodiny na výber vzorov, čo sa aj potvrdilo. Predpokladali sme, že adolescenti z úplných rodín, si budú častejšie vyberať za svoj vzor matku a otca, než adolescenti z neúplných rodín. (49% adolescentov z úplných rodín si vybralo za svoj vzor rodičov, pričom z neúplných rodín si rodičov za svoj vzor vybralo iba 32,1% adolescentov).

H5: Predpokladali sme vplyv pohlavia na výber vzorov. Očakávali sme, že chlapci častejšie napodobňujú vzor otca, než dievčatá, čo sa aj potvrdilo. Pri analýze interpopulárnych rozdielov sme zistili, že vzor otca je u chlapcov významnejší. Tiež sa však ukázalo, že chlapci sa častejšie aj odpodobňujú od vzoru otca (ako svojho negatívneho vzoru) ako dievčatá. Predpokladali sme tiež, že dievčatám sa na svojich vzoroch viac páčia charakteristiky ich zovňajška ako

chlapcom, čo sa nepotvrdilo. Tiež sme očakávali, že dievčatá viac vnímajú ohrozenie negatívnymi vzormi z prostredia filmov, televízie, internetu a počítačových hier, než chlapci, čo sa aj potvrdilo. Vníma ho tak až $\frac{3}{4}$ respondentiek (73,7% dievčat a 63,6% chlapcov).

H6: V šiestej hypotéze sme predpokladali vplyv veku na výber vzorov, čo sa aj čiastočne potvrdilo. Predpoklad, že mladší vo veku 13-15 rokov budú častejšie imitovať mediálne celebrity než starší (18-19 rokov) sa nám potvrdil. Vyberalo si ich viac ako polovica mladších respondentov, kým iba jedna tretina starších. Tiež sme predpokladali, že starší viac vnímajú aj ohrozenie negatívnymi vzormi z prostredia filmov, televízie, internetu a počítačových hier, pričom sme zistili, že starší aj mladší to vnímajú v rovnakom rozsahu.

ZÁVER

Analyzovali sme otázky pôsobenia vzorov na deti a mládež. Otázka identity a toho „kto som“ je u adolescentov veľmi častá. Dospievajúci chcú niekam patriť, na niekoho sa podobať, ale zároveň chcú cítiť, že majú vlastnú hodnotu a sú niekým výnimočným. V tomto procese zohráva významnú úlohu výber vzorov a ideálov zo strany mladých ľudí.

V našom výskume sme skúmali, aké vzory si mladí ľudia vyberajú v dnešnej dobe a či prevládajú vzory z masmédií alebo sú nimi stále rodičovské vzory, ako to bolo v minulosti. Celkovo možno povedať, že dospievajúci si za svoj vzor vyberajú stále rodičov, ako to bolo aj v minulosti, ale aj osobnosti z médií a ukázal sa aj vysoký výber kladného vzoru z kníh a literatúry. Naopak nás zarazil výber spolužiaka/spolužiačky ako najviac negatívneho vzoru. Myslíme si, že je to aj možnou šikanou, ktorú v škole žiaci zažívajú a priveľkou súťaživosťou a súperením, ktoré je výrazné v školskom prostredí.

Skoro všetci respondenti uviedli, že sa im najviac páči charakter a správanie ich vzoru, kým ostatné charakteristiky ako zovňajšok uviedla len malá časť opýtaných. Je potešujúce, že si svoje vzory mladí nevyberajú len na základe zovňajška a povrchného vnímania. Aj keď sa potvrdil vplyv veku na pôsobenie vzorov, pričom mladší sú skôr ovplyvnení vzormi z prostredia mediálnych celebrit, než starší respondenti.

LITERATÚRA

BOCHENEK, S. H., et al. 2016. Pharmacy residents' perception of preceptors as role models [online]. In *American Journal of Health-System Pharmacy*, vol. 73, no. 11, Publisher: Gale Academic OneFile. [cit. 20-04-2020]. Dostupné na: <https://link.gale.com/apps/doc/A454485894/AONE?u=ekon&sid=AONE&xid=fe950703>.

-
- BOSTIC, J. Q., et al. 2006. Rebels Without a Cause? Adolescents and Their Antiheroes [online]. In *Psychiatric Times* vol. 23, no. 10, Publisher: UBM LLC Gale Academic OneFile, [cit. 17-04-2020]. Dostupné na: <https://link.gale.com/apps/doc/A152193164/AONE?u=ekon&sid=AONE&xid=d9f86bbf>.
- ČIERNA, M. 2020. *Vzory a ideály adolescentov*. [Diplomová práca]. Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Katedra pedagogiky a andragogiky. Školiteľ: doc. PhDr. L. Sejčová, CSc.
- DOVALIL., J. a kol. 2002. *Výkon a tréning ve sportu*. Praha: Olympia.
- GRÁC, J. 1990. *Exemplifikácia - Vzory a modely v živote človeka*. Bratislava : Vydavateľstvo Obzor. 423 s. ISBN 80-215-0097
- HOLINOVÁ, H. 1982. Osobné vzory našich detí. *Rodina a škola*, 29.
- HELUS, Z. 2009. *Osobnosť a její vývoj*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 103s., ISBN 978-80-7290-396-2
- MINÁRIKOVÁ, J., RYBÁROVÁ, E. 1985. Rodičia vo vzoroch a ideáloch adolescentnej mládeže. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, č. 1, 1985.
- NOVÁKOVÁ, E.: 1975. Vzory a ideály adolescentní stredoškolské mládeže. *Čs. Psychologie*, 19, 1975, č. 2, s. 102-120.
- Pozitívne vzory sú pre mládež dôležité*. [online]. [cit. 06-05-2020] Dostupné na: <https://www.sme.sk/c/219193/pozitivne-vzory-su-pre-mladez-dolezite.html>
- SEJČOVÁ, Ľ. 2002. *Deti, mládež a delikvencia*. Album : Bratislava, ISBN 80-968667-2-9
- STAŠOVÁ, L., SLANINOVÁ, G., JUNOVÁ, I. 2015. *Nová generace*. Vybrané aspekty socializace a výchovy současných dětí a mládeže v kontextu medializované společnosti. Hradec Králové: Gaudeamus., 212s., ISBN 978-80-7435-567-7.
- ŠEVCOVÁ, D. 2017. *Sportovci jako idoly a vzory současných dětí a mládeže*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 78s. Diplomová práca.
- TYRLÍK, M., a kol. 2010. *Sebepečení a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext*, Brno: Masarykova univerzita, 144s., ISBN 978-80-210-5107-2
- Závěrečná zpráva hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let*. 2011. [online]. Národní institut dětí a mládeže MŠMT, Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Školské zařízení pro zájmové vzdělávání; Klíče pro život, 2011. [cit. 16. 10. 2016]. Dostupné z: <http://user-files.nidm.cz/file/KPZ/KA1-vyzkumy/zz-hodnotove-orientace-deti-ve-veku-6-15let.pdf>.

SUMMARY

We analyzed the issues of the role of role models on children and young people. The question of identity and “who I am” is very common in adolescents. Adolescents want to belong somewhere, to resemble someone, but at the same time they want to feel that they have their own value and are someone special. The choice of role models and ideals by young people plays an important role in this process.

In our research, we examined what patterns young people choose today and whether patterns from the mass media predominate or are still parental patterns,

as was the case in the past. Overall, adolescents still choose their parents as their role model, as has been the case in the past, but also media personalities, and a high selection of positive role models from books and literature has also been shown. On the contrary, we were surprised by the choice of a classmate as the most negative role model. We think it is also a possible bullying that students experience at school and too much competition and competition, which is significant in the school environment.

Almost all respondents stated that they liked the character and behavior of their model the most, while other characteristics such as the outside were mentioned by only a small part of the respondents. It is gratifying that young people do not choose their role models only on the basis of appearance and superficial perception. Although the influence of age on the patterns was confirmed, the younger ones are more influenced by the patterns from the media celebrity environment than the older respondents.

Key words: adolescents, patterns, attitudes, values

Mgr. Miriam Čierna

Je absolventkou odboru Pedagogika.

Štúdium na: Katedra pedagogiky a andragogiky

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave,

Gondova 2, 811 02 Bratislava

Euboslava Sejčová, Doc. PhDr., CSc.

Katedra pedagogiky a andragogiky

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave,

Gondova 2, 811 02 Bratislava

luboslava.sejcova@uniba.sk